

Onderwijs zonder visie op mens en maatschappij?

Paul De Knop¹

Jean Paul Van Bendegem²

Vooraf

De visie op mens- en maatschappij is in ons land altijd al een bepalende factor geweest bij de organisatie van het onderwijs.

We zullen in dit hoofdstuk de vrijheid van onderwijs historisch kaderen en trachten aan te tonen dat die vrijheid ook in de toekomst zin heeft.

We zullen achtereenvolgens ingaan op:

- de vrijheid van onderwijs en van het onderwijsaanbod
- de keuzevrijheid van ouders, leerlingen en studenten (*de vrijheid van de onderwijsvraag*)
- de zich wijzigende context in veranderende tijden
- de identiteit van de Vrije Universiteit Brussel.

---

¹ Paul De Knop is sinds 23 september 2008 rector van de Vrije Universiteit Brussel. Voordien was hij er decaan van de faculteit Lichamelijke Opvoeding en Kinesithérapie. Tot 31 december 2008 was hij tevens voorzitter van de raad van het GO! onderwijs (het vroegere gemeenschapsonderwijs) van de Vlaamse Gemeenschap

² Jean Paul Van Bendegem is voormalig decaan van de faculteit Letteren en Wijsbegeerte van de Vrije Universiteit Brussel en is directeur van het Centrum voor Logica en Wetenschapsfilosofie (CLWF).

I. De vrijheid van onderwijs als bakermat van de schoolvrede

De vrijheid van onderwijs – het oorspronkelijke artikel 17 van de Grondwet van 1830 dat elke preventieve maatregel verbood – doorstond alle Belgische staatshervormingen.

In de voorbije twee eeuwen verhitte de organisatie van het onderwijs met de regelmaat van een klok de politieke gemoederen en leidde in de 19de eeuw tot de eerste schoolstrijd die het land in twee kampen verdeelde: liberalen versus katholieken. Het ene kamp stelde alles in het werk om officiële scholen op te richten, het andere kamp zag dat als een regelrechte bedreiging van het vrij onderwijs.

In de jaren '50 van de vorige eeuw leidde een aanslepend conflict over onderwijsongelijkheid tussen vrije scholen en staatsscholen tot de tweede schoolstrijd, die gepaard ging met hevige sociale onrust. De schoolpactwet maakte zowat vijftig jaar geleden een einde aan het conflict. Er kwam eindelijk rust in het onderwijslandschap en de vertegenwoordigers van de toenmalige nationale partijen – de Christelijke Volkspartij, de Belgische Socialistische Partij en de Liberale Partij – sloten een typisch 'Belgisch' compromis.

Het schoolpact was gebaseerd op de fundamentele beginselen van de grondwettelijke vrijheid en het herstelde in eerste instantie de rust, bewaarde de schoolvrede en garandeerde daarnaast 'bestendigheid' van het onderwijs. Leerkrachten van het vrij onderwijs kregen vanaf toen hetzelfde loon als hun collega's in het staatsonderwijs. Door de gelijkschakeling van de criteria voor de schoolbevolking kreeg het vrije net er heel wat klassen en scholen bij. Met het schoolpact lagen meteen ook de krijtlijnen vast van de Belgische **onderwijsvrijheid**.

In de vorige eeuw werd de organisatie van het onderwijs van het federale naar het Vlaamse niveau overgeheveld (1980). Na verloop van tijd

ontstond – als resultaat van complexe politieke en levensbeschouwelijke compromissen - een ingewikkelde Vlaamse onderwijsvorm die vandaag aan een buitenstaander nog moeilijk uit te leggen valt.

Vraag is of onze huidige samenleving nog echt wakker ligt van de keuzevrijheid. En zijn trouwens de politici en de onderwijsverantwoordelijken vandaag nog even sociaal bewogen als hun voorgangers? In Vlaanderen zijn basisvrijheden al een aantal decennia gemeengoed, zowel expliciet in de besluitvorming als meer impliciet in de manier waarop we met elkaar omgaan.

Bij internationale vergelijkingen scoort Vlaanderen steevast hoog op het gebied van de onderwijsvrijheid. De Vlaamse overheid erkent en subsidieert immers ook privaatrechtelijke scholen. Tegelijkertijd organiseert en financiert dit regionale overheidsorgaan zelf neutraal onderwijs. Daarnaast mogen ook provinciale besturen, steden en gemeenten hun eigen scholen oprichten.

Het 'grote hart'-principe van de overheid ligt aan de basis van de bestaande nettenstructuur. Al deze verschillende onderwijsinstellingen, elk met hun eigen oorsprong, krijgen immers de kans om naast elkaar te bestaan. De schoolgaande jeugd en hun ouders krijgen zo een ruim aanbod aan onderwijsinstellingen.

In diverse kringen vraagt men zich af of deze netten niet oubollig en achterhaald zijn en of het nog wel te verantwoorden valt om ze in stand te houden. Sommige onderwijsspecialisten zien er meer heil in om deze historisch gegroeide opsplitsing te neutraliseren en promoten, vaak uit louter financieel oogpunt, een meer school- en leerlingengerichte aanpak.

Gezien de toenemende ontzuiling van onze Vlaamse samenleving lijkt het ons inderdaad zinvol om even stil te staan bij de bestaande Vlaamse onderwijsopbouw, bij de relevantie ervan en bij de rol en de impact van koepels en inrichtende machten.

De vorige Vlaamse onderwijsminister Frank Vandenbroucke nam een reeks maatregelen om een gelijke basisfinanciering voor alle scholen te garanderen en vervolgens scholen extra middelen te geven op basis van leerlingenkenmerken en/of andere determinerende factoren zoals de grondwettelijke opdracht van het GO! om de vrije keuze te waarborgen.

Niemand zal ontkennen dat de schoolstrijd ons onderwijs democratischer heeft gemaakt. De inschrijvingsgelden in het lager en secundair onderwijs zijn afgeschaft en het privaatrechterlijk blok van particuliere initiatiefnemers kreeg via een subsidieregeling toegang tot overheidsmiddelen om hun onderwijs – ook al is het gestoeld op een welbepaalde levensbeschouwing – te financieren. Het schoolpactcompromis nam drempels weg voor ouders die een school wilden kiezen die vanuit het vrije initiatief was opgericht.

Mede gesteund door de beweging rond de mensenrechten hebben – naast de katholieken – ook andere levensbeschouwelijke groepen de mogelijkheid gekregen om eigen vrije scholen op te richten, o.m. scholen die kiezen voor een vrijzinnige levensbeschouwing, scholen voor de joodse gemeenschap en Lucerna-scholen voor islamitische leerlingen.

Er is ook ruimte voor pedagogisch en didactisch alternatieve en/of vernieuwende visies: zo kunnen methodescholen rekenen op subsidies van de overheid. Daarenboven blijft de Vlaamse overheid via het GO! als officiële initiatiefnemer neutraal onderwijs aanbieden.

Maar voelen de huidige onderwijsverantwoordelijken zich hiermee allemaal even gelukkig?

Biedt een ruim onderwijsaanbod voldoende garanties voor het uitvoeren van de maatschappelijke onderwijsopdracht?

Is onderwijsdemocratisering synoniem met een breed aanbod aan onderwijsinstellingen?

Stuk voor stuk prangende en cruciale vragen waarop we een correct antwoord willen.

Om wildgroei te vermijden stelt de overheid, als goede huisvader, gaandeweg meer grenzen aan de verworven onderwijsvrijheden. In ruil voor financiële tegemoetkomingen eist de overheid garanties voor het goede gebruik van de publieke middelen. Deze voorwaarden hebben niet alleen te maken met de materiële aspecten van een school of met taalvereisten, maar kregen door het invoeren van de eindtermen en ontwikkelingsdoelen ook een meer inhoudelijke en pedagogische invulling. Alle Vlaamse scholen werken daarbij naar dezelfde standaard, opgelegd door de overheid.

De jongste jaren is er opnieuw een spanningsveld ontstaan tussen twee visies, waarbij de eerste benadering ervoor pleit om de verworven vrijheden nog verder te beperken en een tweede benadering net streeft naar nog meer vrijheid op diverse terreinen, en hierin steeds verder wil gaan.

De centrale vragen zijn dus:

- Moet de vrijheid primeren en moet het nu al brede onderwijsaanbod nog verder uitgebouwd worden?
- Of moet het onderwijsaanbod gerationaliseerd worden met kwaliteit en minimumaantallen als centraal uitgangspunt?

Dit laatste stond in de vorige Vlaamse regeerperiode alvast nadrukkelijk op de agenda voor het **hoger** onderwijs. Het nieuwe financieringsdecreet en het streven naar rationalisering door de commissie-Soete, hebben de VUB ertoe aangezet om - wat een aantal masteropleidingen betreft - samen te werken met UGent. Maar later meer hierover.

II. Keuzevrijheid van de ouders

Hoewel alle Vlaamse scholen dezelfde standaard nastreven, waarborgt de Belgische Grondwet niet alleen het recht op onderwijs door leerplicht op te leggen aan kinderen en jongeren van 6 tot 18 jaar. Ook de keuzevrijheid van de ouders is gewaarborgd. Ouders moeten hun kind kunnen inschrijven in de school die zij wensen en die op een redelijke afstand van hun woonplaats ligt.

Door zijn grondwettelijke opdracht wordt van het GO! verwacht dat het ouders het recht op vrije keuze waarborgt. Maar daardoor belandt het gemeenschapsonderwijs in een quasi onmogelijk economisch model.

Of de bijkomende middelen met betrekking tot vrije keuze zullen volstaan om in al onze scholen kwaliteitsvol onderwijs te blijven waarborgen en voor ouders voldoende aantrekkelijk te zijn, moet de toekomst dan ook uitwijzen.

Voor het secundair onderwijs wordt onderzocht of het zinvol is om de vrije keuze aan de decretaal vastgelegde onderwijszones te koppelen. Het Decreet Secundair Onderwijs voorziet in 44 onderwijszones, gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek naar leerlingenstromen en naar sociologische realiteit. Deze rationele ordening van het aanbod vereist dat scholen op een voor leerlingen haalbare afstand liggen.

De scholen binnen deze zones moeten een rationeel studieaanbod waarborgen en dus moet de overheid in voldoende "uren-leraar" voorzien.

Onze voorkeur gaat naar een model dat gebaseerd is op pedagogisch-didactische principes, maar dat niet blind is voor de economische realiteit, zodat voldoende kwaliteit kan worden gewaarborgd.

De Vlaamse overheid van haar kant moet in voldoende middelen voorzien om binnen een onderwijszone een rationeel studieaanbod te behouden en het voor scholen mogelijk te maken om zich te profileren en een beleid te

voeren dat aangepast is aan de lokale noden, dat wil zeggen die van de eigen onderwijszone. Dit betekent eveneens dat binnen deze zone een eigen invulling van het aanbod mogelijk moet zijn. De scholen moeten er zelf alles aan doen om hun beleidsvoerend vermogen te versterken door de aangereikte middelen en instrumenten maximaal te benutten.

III. Tijden veranderen ...

Het is merkwaardig om vast te stellen dat ouders hoe langer hoe minder uitsluitend op grond van godsdienst of levensbeschouwing kiezen voor de eigenheid van een specifiek onderwijsnet, maar zich meer dan vroeger laten leiden door de (vermeende) kwaliteit of door de nabijheid van een school.

Wetenschappelijk onderzoek wijst uit dat ouders voor een school kiezen op grond van het imago, het feit dat ze er zelf school liepen, de nabijheid, de doorgroeimogelijkheden, de infrastructuur, de kwaliteit van de maaltijden, de opvangmogelijkheden, de mening van vrienden en kennissen en hun eigen indruk bij een bezoek aan de school.

Ouders doorbreken hiermee spontaan de historisch opgetrokken barrières tussen de onderwijsnetten. Voor hen heeft het onderwijslandschap geen specifieke grenzen meer, maar is het één groot open, te exploreren gebied. Zij menen dat een moderne gemeenschap niet langer uit blokken van klassieke families bestaat, begrensd door ideologische breuklijnen.

Mogen wij hieruit concluderen dat dan best ook maar de barrières worden geslecht?

In deze postmoderne tijden wordt de identiteit van het individu immers niet meer bepaald door de "grote verhalen" die gestoeld zijn op een levensbeschouwing. De mens construeert vandaag zelf zijn identiteit en vindt hierbij o.m. inspiratie in de media. We worden gedreven door een actief consumptiestreven en door de wil om tot groepen te behoren waar

we ons goed bij voelen op grond van gemeenschappelijk ervaren kenmerken.

De ontzuiling is al een tijdje bezig, maar kent verschillende snelheden naargelang de sector en de heersende machtsverhoudingen. In Vlaanderen zijn onder meer de kranten, de media in het algemeen en de cultuursector meer ontzuild dan andere sectoren. Pluralisme wordt door iedereen hoog in het vaandel gedragen en is bij velen daadwerkelijk herkenbaar in hun gedrag.

Nochtans stellen we vast dat in de 21ste eeuw op een aantal vlakken nog structuren en krachten werkzaam zijn die dateren uit de 19de eeuw, o.m. in de welzijnssector en bij sociale organisaties zoals de vakbonden, die nog altijd verzuild gestructureerd zijn. En dit geldt ook nog in het onderwijs.

Nogal wat auteurs, onderwijskundigen en sociologen stellen dan ook de aangehouden opsplitsing in niet-confessionele en confessionele scholen en vooral het voortbestaan van deze laatste in vraag. Volgens sommigen werkt een dergelijke opsplitsing maatschappelijk isolerend in plaats van integrerend, sociaal differentiërend in plaats van gelijke kansen scheppend en bemoeilijkt ze de identiteitsvorming.

In een multiculturele samenleving is het belangrijk dat minderheden harmonisch integreren in het geheel zonder dat ze daarom hun identiteit moeten opgeven. Een minimale integratie, het zich scharen rond een 'common core', is noodzakelijk voor de sociale cohesie, die op haar beurt essentieel is voor het vreedzaam samenleven in een maatschappij die in het teken staat van diversiteit.

Ook dit kan een nieuwe verzuiling scheppen. Het is immers niet denkbeeldig dat ze de bedding vormt voor toenemende segregatie en ongelijkheid. Vooral de ongelijke verdeling van allochtone kinderen in het officieel versus het vrij onderwijs vormt een risico voor de maatschappelijke cohesie.

De invulling van het principe 'vrijheid van onderwijs' is geëvolueerd. Waar het aanvankelijk bedoeld was om keuzevrijheid te vrijwaren, stellen we in de feiten vast dat de keuzevrijheid voor ouders gegarandeerd is. Als verzuiling in het verleden kon begrepen en gerechtvaardigd worden vanuit de nood aan verdediging, emancipatie en/of identiteitsvorming van een subgroep, dan is in de moderne rechtsdeelstaat Vlaanderen de kans op minorisering aanzienlijk beperkt.

De schotten tussen de netten worden echter ook in stand gehouden om bestaande marktposities te behouden en te verstevigen. Onderwijsvrijheid heeft allang niet meer met keuzevrijheid alleen te maken. Het gaat om de opbrengsten: elke leerling is immers zoveel uren en euro waard.

IV. De VUB op zoek naar haar eigen identiteit

A. Algemeen Strategisch Plan

Laten we nu even de stap zetten van het secundair naar het hoger onderwijs, naar onze Vrije Universiteit Brussel. In een snel veranderende wereld wordt de VUB verplicht om zich te bezinnen over haar identiteit.

Op 17 maart 2009 werd daarom aan de Raad van Bestuur van de VUB een Algemeen Strategisch Plan ter goedkeuring voorgelegd. In het kader van het nieuwe financieringsdecreet en met de rationalisatienormen voor ogen, moet de VUB een duidelijke niche op de markt veroveren en haar toekomststrategie bepalen.

1. Missie

In het Algemeen Strategisch Plan staat de missie van de Vrije Universiteit Brussel. De missie betreft haar maatschappelijke reden van bestaan en omschrijft haar fundamentele opdracht(en). Ze verwoordt het algemeen doel van de organisatie en geeft een antwoord op de vragen: waarom bestaan we? Welke activiteiten ontplooiën we en voor welke waarden staan we?

De Vrije Universiteit Brussel is een volwaardige, kwaliteitsvolle, maatschappelijk geëngageerde en internationaal georiënteerde universiteit in Brussel.

2. Waarden

Om haar missie te realiseren, hanteert de Vrije Universiteit Brussel als organisatie een constante gedragslijn, uitgedrukt in kernwaarden. Het Algemeen Strategisch Plan steunt op de volgende kernwaarden, die de organisatiewaarden van de Vrije Universiteit Brussel moeten worden:

- Kritisch denken en vrij onderzoek
- Vorming van en respect voor de totale persoon
- Gelijke kansen en diversiteit
- Openheid en verdraagzaamheid
- Maatschappelijk engagement vanuit een niet dogmatisch humanistisch perspectief
- Duurzaamheid
- Kwaliteit en professionaliteit
- Innovatie en creativiteit

3. Visie

Daar waar onze missie nog vergelijkbaar is met de missie van andere universiteiten, wordt de eigenheid in sterke mate bepaald door de positionering van de Vrije Universiteit Brussel, dit wil zeggen door haar **visie** op de manier waarop ze haar **missie** wil realiseren.

Onze visie is dat we de Vrije Universiteit Brussel op een unieke manier moeten positioneren in het landschap van het hoger onderwijs. Haar eigenheid zal hier tot uiting komen.

Via de visie van de Vrije Universiteit Brussel moet het voor iedereen duidelijk worden waarom we de Vrije Universiteit Brussel – indien ze niet zou bestaan – zouden moeten oprichten. Door het financieringsdecreet en

de rationalisatie wordt de VUB gedwongen om zich te herprofilen. Wat wil de VUB?

De Vrije Universiteit Brussel wil een duurzame motor voor Brussel zijn.

De Vrije Universiteit Brussel wil door onderwijs en onderzoek de toekomst mee creëren.

Om haar missie en haar visie te realiseren zal de Vrije Universiteit Brussel zich vanuit haar unieke Europese positie ontwikkelen aan de hand van de volgende strategische entiteiten (SE), al dan niet via allianties:

- **SE 1: De verdere ontwikkeling van een performante Nederlandstalige universiteit in Brussel via een eigen onderwijsconcept.**
- **SE 2: De verdere uitbouw van een universitaire medische campus in Jette**
- **SE 3: De oprichting van een internationale University of Brussels³ in samenwerking met de ULB.**

Kortom, de VUB kan als geen andere universiteit een paar cruciale opdrachten van de minister van Onderwijs uitvoeren, dit wil zeggen enerzijds de democratisering tot stand brengen en anderzijds de internationalisering realiseren. Brussel heeft immers een naamsbekendheid die groter is dan deze van België, Brussel is de economische motor van ons land, Brussel is de grootste studentenstad, enz.

B. De VUB en het vrijzinnig humanisme

Maar ook de vrijzinnig-humanistische levensbeschouwing blijft voor ons uiterst belangrijk. Zij is gestoeld op een aantal gemeenschappelijke principes die door elk individu op een unieke manier worden ingevuld en beleefd. Wij huldigen het principe van vrij onderzoek, verwerpen dogma's en gezagsargumenten bij de opbouw van onze overtuigingen en erkennen

---

³ Later werd gekozen voor de naam "Brussels University Alliance"

geen ander moreel gezag dan de mens zelf. Belangrijke waarden hierbij zijn gelijkheid, solidariteit, broederlijkheid, respect voor de verscheidenheid, emancipatie van de mens, vrijheid van oordelen, verdraagzaamheid, scheiding van kerk en staat...

Wij zetten ons daarbij niet af tegen godsdiensten en goden. In ons wereldbeeld is gewoonweg geen plaats voor een geloof in een opperwezen. Voor ons is de mens zijn eigen zingever. We zijn dan ook pleitbezorger van de vrije keuze van levensbeschouwing.

Het zelfbeschikkingsrecht is voor ons fundamenteel en moet voor alle mensen gelden zonder enig onderscheid. Vanuit dit zelfbeschikkingsrecht benutten we de mogelijkheid om onze eigen keuzes te kunnen maken. Onze strijd voor de legalisering van abortus en euthanasie dienen in deze context te worden begrepen.

Binnen het vrijzinnig humanisme zijn tolerantie en verdraagzaamheid sleutelementen. Wij ijveren constant voor het respecteren van de rechten van de mens en verzetten ons tegen elke vorm van racisme en discriminatie.

Jongeren moeten leren op een verdraagzame manier om te gaan met jongeren van een andere levensbeschouwing en werken aan gezamenlijke projecten samen met hun leeftijdsgenoten over alle levensbeschouwingen heen.

Waardenoverdracht staat in vrijzinnig-humanistische opvoeding centraal ten behoeve van het werken aan een verdraagzame, interculturele en democratische samenleving.

Met andere woorden, de VUB blijft haar waarden trouw maar zoekt een grotere verankering in Brussel en op internationaal vlak. Om onze opdracht te kunnen uitvoeren, hebben wij bij de minister van Onderwijs argumenten aangedragen voor het uitzonderingsstatuut van bepaalde opleidingen op levensbeschouwelijke grond.

Het vertrekpunt hierbij is dat een opleiding eigenlijk altijd te maken heeft met waarden en normen (Wat zou anders het principe van “vrij onderzoek” zijn?).

1. Als **vertrekpunt** wordt de volgende stelling voorgesteld: elke (universitaire) wetenschappelijke opleiding kan zich onmogelijk beperken tot het overdragen van louter feiten. Zij maken er zonder enige twijfel deel van uit, maar de student moet ook geleerd worden hoe ermee om te gaan. Dat leerproces heeft onvermijdelijk te maken met waarden en normen omdat bepaalde handswijzen worden voorgeschreven. Voor een vrije instelling, zoals de Vrije Universiteit Brussel, wordt dit, onder andere, weergegeven in het onderschrijven van de gedachte van het “vrij onderzoek”.
2. Een belangrijk onderscheid dat dient gemaakt te worden betreft de precieze **verhouding** tussen het feitelijke aan de ene kant en de waarden en normen aan de andere kant. Een van de concrete wijzen waarop deze verhouding kan verduidelijkt worden is het onderscheid impliciet-expliciet. Voor een aantal opleidingen kan men stellen dat de normen en waarden **impliciet** in de opleiding zijn opgenomen. Men denkt hierbij spontaan aan de exacte wetenschappen omdat, zo wil het argument, wiskunde in Gent, Leuven, Antwerpen of Brussel toch niet anders kan zijn. Dat $2 + 2 = 4$ is toch overal geldig? Tot op zekere hoogte is dit argument correct, maar men dient niet te vergeten dat opleidingen van elkaar kunnen verschillen (a) door de keuze van onderwerpen en thema's die aan bod komen, (b) door de wijze waarop studenten met het materiaal omgaan, (c) in de verhouding prof-student en (d) door de keuze in de “verbredende” vakken in de opleiding.

3. Er zijn echter ook een aantal opleidingen waar het 'normen en waarden'-aspect **expliciet** aan bod komt. Opnieuw is het een bruikbare strategie om een onderscheid door te voeren. Er zijn op zijn minst twee manieren waarop waarden en normen expliciet aanwezig kunnen zijn. Ofwel zijn waarden en normen onderwerp van studie binnen een bepaalde opleiding, ofwel bepalen de waarden en normen mee de opleiding. In het eerste geval is er niets dat belet om een dergelijke opleiding te zien zoals een opleiding wiskunde; men kan uiteraard waarden in een maatschappij met dezelfde objectieve ingesteldheid bestuderen als in de wiskunde. Men kan denken aan een opleiding sociologie waar onderzoek wordt gedaan naar wat de doorsnee Vlaming denkt over abortus en/of euthanasie. Een dergelijk onderzoek zou in principe ook aan elke universiteit kunnen uitgevoerd worden, met in achtneming uiteraard van de opgesomde beperkingen hierboven. Aanvullend moet ook gesteld worden dat, in tegenstelling tot de wiskunde, de sociologische taal geen éénduidige, welomlijnde taal is, zodat er belangrijke verschillen kunnen opduiken in de gekozen woordenschat en het type discours dat wordt gevraagd. En dient ook rekening te worden gehouden met wat men wel of niet bereid is te onderzoeken. Het is perfect denkbaar dat, al naargelang de levensbeschouwelijke instelling als belichaming van de waarden en normen die men hanteert, bepaalde onderzoeksthema's niet zullen bestudeerd worden (zoals bijvoorbeeld in het geval van euthanasie).

4. Komen we zo tot het laatste en interessantste geval, namelijk die situatie waarbij de normen en waarden expliciet de opleiding mee bepalen. Het basiskenmerk van een dergelijke opleiding is dat over waarden en normen wordt nagedacht. Dit brengt automatisch met zich mee dat verschillende waarden- en normenstelsels dienen bekeken te worden en dienen getoetst te worden aan andere waarden- en normenstelsels, wat een zekere eigenheid met zich mee brengt.

Gegeven dat het universitaire landschap verschillende levensbeschouwelijke instellingen kent, aanvaardt men dat deze eigenheid cruciaal is. Anders gezegd en bij wijze van voorbeeld, een gelovige kan niet op dezelfde manier een dossier over bijvoorbeeld levensbeëindiging bij kinderen bestuderen als een vrijzinnig humanist. Hoe men dit landschap ook wenst in te vullen, het gevolg is wel dat het aanvaardbaar is dat verschillende opleidingen naast elkaar kunnen bestaan.

5. Welke opleidingen beantwoorden aan dit laatste geval? Aan de ene kant kan men zich vooral focussen op een theoretische reflectie over deze waarden en normen. De opleiding die hiervan de optimale vertolking is, is de **opleiding wijsbegeerte**. Is het daarentegen de bedoeling van de opleiding een in de praktijk geïmplementeerde reflectie over deze waarden en normen te bestuderen, dan komen een reeks opleidingen in aanmerking. We hebben het dan over opleidingen die de student voorbereiden om later, voornamelijk, in het middenveld een positie in te nemen waarbij implementatie van de aangeleerde waarden en normen centraal staat. Daaronder valt bijvoorbeeld een **opleiding pedagogie**, een **opleiding moraalwetenschappen** (tot ofwel leerkracht ofwel moreel consulent) en een **opleiding geneeskunde**, of zeker delen ervan, zoals bijvoorbeeld **huisartsengeneeskunde** of **biomedische wetenschappen**. Maar er valt niet uit te sluiten dat bijvoorbeeld bepaalde aspecten van een opleiding criminologische wetenschappen ook onder deze noemer te plaatsen vallen.
6. Als we ervan uitgaan dat waarde vrij onderzoek niet bestaat, dan kan het spectrum lopen van zo goed als waarde vrij (bijvoorbeeld wiskunde) tot expliciet "waardebewust" (bijvoorbeeld wijsbegeerte). Er is dus geen duidelijke scheiding te geven die zou toelaten om de opleidingen

te klasseren in twee mogelijke rubrieken. Wat wil betekenen dat, als men zich bewust beperkt tot de duidelijk waardebewuste opleidingen, men eigenlijk de gedachte verdedigt dat de andere opleidingen als waarde vrij kunnen beschouwd worden, wat een belangrijke "toegeving" inhoudt. In principe kunnen alle opleidingen beschouwd worden als levensbeschouwelijke uitzondering, maar sommige meer dan andere.

V. Mens- en maatschappijvisie in de toekomst

Het is niet overbodig om even stil te staan bij de kerntaken van het onderwijs. Volgens de overheid zorgt het onderwijs voor kennisoverdracht en brengt het vaardigheden en attitudes bij.

In elke onderwijsstructuur eist ze daarom dat kwaliteit centraal staat. Maar ze wil of durft niet zo ver gaan om te eisen dat levensbeschouwing niet langer mag verweven worden met kennisoverdracht of met competentieontwikkeling. Nochtans kan de invulling van het levensbeschouwelijke in alle scholen aangeboden worden via een vak of een vakkencluster. Het gaat hier dan om een niet-geëngageerd vak, met een accent dat eerder ligt op kennisoverdracht dan op beïnvloeding. Godsdienstbeoefening wordt in deze visie dan ook door de erkende godsdienst buiten het curriculum georganiseerd.

Het bestaan van verschillende levensbeschouwingen, al dan niet in een godsdienst geïmplementeerd, is zeker een rijkdom. Vandaar dat we pleiten voor levensbeschouwelijke diversiteit in alle scholen van alle netten. Wat nu nog een 'gesloten' school is, wordt dan een open, pluralistische school. Het is dan niet aan de koepel maar aan de individuele school om te bepalen hoe zij binnen haar specifieke context met levensbeschouwing omgaat. Hierbij wordt verwezen naar het Scandinavische model, waar de basisschool zeer lokaal haar doelen kan stellen.

De weg die de overheid heeft gekozen, is deze van een economisch model: met rationalisatienormen en met een financiering (deels) gebaseerd op leerlingen- en studentenaantallen, wordt geleidelijk een hervorming van het (hoger) onderwijs nagestreefd waarbij de keuzevrijheid en de mens- en maatschappijvisie aan belang zullen inboeten.

Daarom hebben we voor de VUB ook bepleit om tenminste die opleidingen die een levensbeschouwelijke grond hebben een uitzonderingsstatuut te geven in de komende rationalisatie. Want, veel belangrijker dan **of** je gelooft of **wat** je gelooft, is dat niemand zijn of haar geloofsovertuiging opdringt, laat staan oplegt. Met andere woorden, vrij onderzoek moet gegarandeerd blijven. De VUB heeft in het verleden meer dan eens op de barricade gestaan en een pioniersrol vervuld (abortus, reproductieve geneeskunde, euthanasie...). Een rol die in het verlengde lag van haar onderzoek en onderwijs.

De VUB wil dit ook in de toekomst blijven doen...

V. Besluit

In deze tekst hebben we gepoogd aan te geven dat:

- vrijheid van onderwijs, hoewel minder manifest aanwezig als politiek thema, nog steeds actueel is
- de keuzevrijheid van de ouders onder invloed van een gewijzigde samenleving evolueert van levensbeschouwing naar criteria als kwaliteit en bereikbaarheid
- de overheid er blijkbaar voorstander van is om het onderwijsaanbod minder te organiseren volgens de mens- en maatschappijvisie, maar toch niet wenst/durft over te gaan tot het slopen van de muren tussen de verschillende netten en te evolueren naar de actief

pluralistische school die godsdienstbeoefening uit de school bant en in de plaats onderwijs over levensbeschouwing introduceert

- we vraagtekens plaatsen bij de legitimiteit van het gebruik van overheidssubsidies als men slechts één enkele geloofsovertuiging overbrengt
- de VUB vrijzinnig humanisme hoog in het vaandel blijft dragen, maar omwille van het financieringsdecreet gedwongen wordt om allianties aan te gaan.